

Māra Jēkabsone

Grāmata “Cēsu bibliotēka 90 gados” — nozīmīgs pienesums Latvijas bibliotēku vēsturei

Grāmatas autore Dace Cepurīte

2011.gada 30.jūnijā Cēsu Centrālās bibliotēkas Baltajā zālē notika Daces Cepurītes grāmatas “Cēsu bibliotēka 90 gados” atvēršanas svētki. Tveicīgajā pēdējās jūnija dienas pēcpusdienā zāle bija pārpildīta — bija sapulcējušies esošie un bijušie bibliotēkas darbinieki, Cēsu novada vadības pārstāvji, kultūras un izglītības darbinieki, bibliotēkas apmeklētāji un draugi, ļaudis no

tuvākiem un tālākiem novadiem. Lai gan savu jubileju bibliotēka nosvinēja jau 2009.gadā, grāmata par 90 gados piedzīvoto klajā laista tikai šogad. Vēlētos uzsvērt, ka šī nelielā hronoloģiskā aizkavēšanās divu gadu garumā ir nieks salīdzinājumā ar darbu, kas nu tiek piedāvāts lasīšanai gan cēsniekiem, gan visas Latvijas bibliotekāriem, vēsturniekiem un citiem bibliotēku un novadu vēstures interesentiem. Tikai tas, kurš pats kaut reizi ir mēģinājis pētīt Latvijas bibliotēku vēsturi, zina, ko tas nozīmē, tāpēc uzdrošinos apgalvot, ka grāmata “Cēsu bibliotēka 90 gados” ir viens no labākajiem pētījumiem Latvijas bibliotēku vēsturē un pirmreizējs izdevums reģionu publisko bibliotēku kontekstā.

Grāmatas tapšana

Grāmata ir ciešas sadarbības un liela darba rezultāts. *“Ir tapusi grāmata par kādu mazpilsētas publisko bibliotēku. (..) Lai šodien grāmata ieraudzītu dienas gaismu, ir veikts liels un apzināts ieguldījums daudzu gadu garumā. Bibliotēkas darbinieki vairākās paaudzēs krājuši, vākuši, sistematizējuši un glabājuši materiālus, kas saistīti ar iestādes vēsturi, — publikācijas, fotogrāfijas, ikgadējās atskaites par paveikto darbu, dažādus dokumentus un atmiņu pierakstus. Lai atzīmētu bibliotēkas ievērojamo jubileju, radās šim laikam pārdoša iecere — uzrakstīt un izdot grāmatu par bibliotēku gandrīz gadsimta garumā, kas paliks pilsētai, bibliotēkai, cēsniekiem kā vēstures liecība nākotnei,”* grāmatas ievadā saka Cēsu Centrālās bibliotēkas direktore Natālija Krama. Grāmatas klajā nākšana balstās uz trīs vaļiem, un katrs no tiem ir nozīmīgs ar savu daļu, savu artavu, ja kāda no tiem nebūtu, pētījums nebūtu nedz tapis, nedz izdots.

Pirmkārt, tie ir bibliotēkas darbinieku savāktie materiāli, kas gadu gaitā cītīgi krāti un uzglabāti, neskatoties ne uz to ideoloģisko piederību, ne fizisko veidolu. Cilvēki pārāk bieži krietnā kārdinājumā izmest visu “lieko” un “nevajadzīgo”, taču vēlāk nereti nākas to nožēlot, jo gadās, ka tā ir bijusi vienīgā laikmeta liecība, kas pierāda kāda vēsturiska fakta esamību vai neesamību. Cēsu bibliotekāri

bijuši īpaši čakli krājēji — par bibliotēkas vēsturi liecina gan saglabātās atskaites, dienasgrāmatas, lasītāju formulāri un bibliotēkas darbinieku dokumenti, gan fotogrāfijas, sanāksmju protokoli, pasākumu programmas un daudzi citi materiāli. Savu atbalstu gan ar dažādiem materiāliem, piemēram, fotogrāfijām, gan atmiņām snieguši arī atsaucīgākie cēsnieki.

Otrkārt, ar uzkrātajām vēstures liecībām vien ir par maz. Lai taptu pētījums, vajadzīgs pētnieks. Tā kā no bibliotēkas darbiniekiem neviens grāmatu rakstīt neuzņēmās, tika uzrunāta Cēsu Vēstures un mākslas muzeja galvenā speciāliste, cēsnieste Dace Cepurīte. Un viņa piekrita. Tika izpētīts daudz materiālu gan arhīvos un muzejos, gan bibliotēkās. Tas, ka Dace ir nevis bibliotekāre, bet vēsturniece, pētījumam piešķir mazliet citādu skatījumu, un varbūt tieši šis — vēsturnieka — redzējums padara darbu īpašu. Protams, pētniece vienmēr varēja vērsties pēc palīdzības Cēsu bibliotēkā, kur bibliotekāri neskopojās ne ar palīdzīgu roku, ne padomu.

Treškārt, lai uzrakstīto pētījumu izdotu, nepieciešama nauda. Pateicoties bibliotēkas direktores Natālijas Kramas aktivitātei un neatlaidībai, grāmata izdota ar Valsts kultūrkapitāla fonda Vidzemes kultūras programmas un Cēsu novada pašvaldības finansiālu atbalstu.

Tikai visi trīs komponenti kopā veido vienu veselu — grāmata ir spilgts apliecinājums tam, cik svarīgi ir vākt un glabāt materiālus un liecības par bibliotēku un cik svarīgi ir uzdrošināties no šiem materiāliem izveidot pētījumu un to izdot.

Pētījuma saturs

Cēsu bibliotēkas 90 gadi ir laikposms no 1919. līdz 2009.gadam. Tas ietver bibliotēkas izveidošanu tūlīt pēc Latvijas valsts nodibināšanas, likteni padomju un vācu okupācijas laikā Otrajā pasaules karā, ilgos darba gadus centralizācijas un komunistiskās ideoloģijas apstākļos PSRS

sastāvā, straujās pārmaiņas pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Zīmīgi, ka Cēsu bibliotēkas izveidošanas gads sakrīt ar daudzu citu Latvijai nozīmīgu kultūras un izglītības iestāžu dibināšanu — 1919.gadā dibināta gan Latvijas Nacionālā bibliotēka un Latvijas Universitāte, gan Latvijas Nacionālā opera un Latvijas Valsts vēstures arhīvs, gan daudzas citas valstiski nozīmīgas kultūras un izglītības iestādes¹.

Grāmatas saturs izklāstīts 10 nodaļās, pirms tam sniedzot nelielu ieskatu Latvijas bibliotēku, īpaši Cēsu bibliotēku vēsturē līdz Cēsu bibliotēkas izveidošanai. Grāmata stāsta gan par bibliotēkas darbiniekiem, gan bibliotēkas struktūras un krājuma veidošanos un

attīstību, gan organizētajiem pasākumiem un saņemtajiem apbalvojumiem. Grāmatas noslēgumā iespējams ielūkoties atsevišķu bibliotēkas darbinieku atmiņās un izlasīt viņu dzīvesgājumu un ceļu līdz bibliotēkai.

Kā pasākuma uzrunā atzīmēja Cēsu Centrālās bibliotēkas direktore Natālija Krama, šajos 90 gados bibliotēkā strādājuši 162 darbinieki. Tādam laikposmam — turpat 100 gadu — tas nav daudz, arī šobrīd personāla mainība bibliotēkā nav liela. Daudzi, kas sāk strādāt Cēsu bibliotēkā, šo darbu iemil, paliek un dara to ilgu gadus. Vai tam pamatā Cēsu pilsētas romantiskais valdzinājums vai bibliotēkas personāla politika? Varbūt ir vērts doties pieredzes apmaiņas braucienā uz Cēsīm un noskaidrot, kur slēpjas bibliotēkas personāla pastāvība un entuziasms? Par Cēsu bibliotēkas darbinieku talantu un atraktivitāti liecina kaut vai tas, ka pagājušajā gadā (2010.gads) izveidots bibliotēkas darbinieku ģitāru kvartets, kas pasākumus kuplina ne tikai ar populāru autoru radītām un tautā iemīļotām dziesmām, bet arī pašsacerētām kompozīcijām.

Katrai bibliotēkai ir kaut kas, ar ko tā ir īpaša citu bibliotēku vidū. Cēsu Centrālajai bibliotēkai tās ir speciālās lasitavas — 1982.gada septembrī atklātā Mākslas lite-

Cēsu Centrālās bibliotēkas direktore Natālija Krama (vidū) pateicas maketētājai Andai Nordenai (no labās) par grāmatas krāšņo māksliniecisko noformējumu

Cēsu bibliotēkas ģitāristu kvartets: bibliogrāfe Lāsma Vasmane (no kreisās), katalogizācijas un klasifikācijas speciāliste Inese Jansone, Novadpētniecības literatūras lasītavas vadītāja Elīna Ozola, Interneta lasītavas vadītājs Mārtiņš Rijnieks. Vidū dzied: Elīnas meita Katrīna

ratūras lasītava, kur rodama literatūra par arhitektūru, tēlniecību, glezniecību, mūziku, teātri un citām mākslas formām; 1996.gada maijā atklātā Novadpētniecības literatūras lasītava, kas toreiz bija pirmā atsevišķā novadpētniecībai veltītā lasītava Latvijā; 2008.gada oktobrī atklātā Miniatūrgāmatu kolekcija — vienīgā bibliotēkas krājumā reģistrētā šāda veida kolekcija valstī, kas eksponēta atsevišķā telpā un ir apskatāma visiem interesentiem². Skumji, ka likvidēta savulaik labi komplektētā un plaši apmeklētā Fonotēka, diemžēl ne grāmatā, ne bibliotēkas tīmekļa vietnē nav informācijas par to, vai un kādā apmērā tiek komplektēti skaņuplates un magnetofona lentes nomainījušie kompaktdiski (CD) un ciparvideodiski (DVD).

Par bibliotēkas darba procesu automatizāciju un internetizāciju stāstīts katras nodaļas ietvaros. Lai gan modernās tehnoloģijas bibliotēkas dzīvē ienākušas salīdzinoši nesen, tas ir gana nozīmīgs bibliotēkas attīstības aspekts, kas diemžēl maz atspoguļots bibliotēku vēsturei veltītajās publikācijās Latvijā³, tāpēc šim jautājumam varēja tikt izveidota atsevišķa nodaļa.

Īpašā apakšnodaļā — “Atļautās” un “neatļautās” grāmatas” — stāstīts par bibliotēkas krājuma likteni, mainoties varām un ideoloģijām. Vairumā gadījumu grāmatu liktenis bija skarbs — tās tika iznīcinātas, līdz ar to tika iznīcināta vērtīga literatūra, un bibliotēkas krājums

les karā. Tā pamatā iemesls, ka padomju laikā notikušais ir vislabāk dokumentēts un saglabāts, taču diemžēl šis laikposms ir arī vēsturiski visstrīdīgākais. Vēsturnieku vidū eksistē uzskats, ka objektīvi kaut ko izvērtēt var tikai pēc 100 gadiem, proti, kad ir nomainījušās vismaz divas paaudzes. Kamēr tas nebūs noticis, attiecīgo notikumu

liciniekam ir grūti un pat neiespējami objektīvi novērtēt laiku, kurā dzīvots un strādāts, pat ja tie ir vēsturnieki.

Grāmata stāsta ne tikai par Cēsu bibliotēkas vēsturi, tajā rodama noderīga informācija par visas Latvijas bibliotēku pirmsākumiem, Cēsu novada un pilsētas attīstību. Tekstuālo stāstījumu bagātina plašs krāsainu ilustrāciju klāsts. Grāmata ir labs paraugs,

kā veidot un organizēt pētījumus par savu bibliotēku.⁴ Cerams, ka tuvākajos gados šādi pētījumi grāmatu formā radīsies par daudzām lielākām un mazākām Latvijas bibliotēkām.

Bibliotēku vēstures pētniecība Latvijā

“Tā ir sagādījies, ka grāmatas par bibliotēku vēsturi Latvijā nav daudz, Cēsu bibliotēka būs viena no retajām, par kuru izdots tik apjomīgs un pamatīgs darbs,” grāmatas ievadā apgalvo Cēsu Centrālās bibliotēkas direktore Natālija Krama. Tik tiešām, grāmatu par Latvijas bibliotēku vēsturi ir maz, ļoti maz. Trūkst izdevumu par Latvijas bibliotēku vēsturi kopumā, atsevišķām bibliotēkām veltītas

pārpludināts ar attiecīgo ideoloģiju slavinošiem iespieddarbiem. Līdzīgas peripetijas ne tikai Cēsīs, bet arī visā Latvijā piedzīvoja bibliotēkās izmantotās krājuma klasifikācijas sistēmas, kas arī tika mainītas atbilstoši valdošajām politiskajām nostādnēm.

Atsevišķa grāmatas nodaļa veltīta bibliotēkas metodiskajam un konsultatīvajam darbam, kas visaktīvāk, protams, izvērsti padomju laikā. Tā kā 2006.gadā Cēsu Centrālā bibliotēka akreditēta par reģiona galveno bibliotēku, tā arī šobrīd veic metodiskā un konsultatīvā centra funkcijas pagastu un skolu bibliotēkām vēsturiskā Cēsu rajona robežās.

Kopumā hronoloģiski visplašāk pārstāvēti PSRS sastāvā pavadītie gadi un laiks pēc neatkarības atjaunošanas. Gana daudz informācijas ir arī par laiku pirms Otrā pasaules kara, taču pavisam maz, lai neteiktu nemaz, atklāti notikumi vācu okupācijas laikā Otrajā pasau-

Uz tādu jubilejas torti divus gadus gaidīt ir vērts

grāmatas saskaitāmas uz vienas rokas pirkstiem. Neskatoties uz to, ka bibliotēku vēstures pētniecība ir viens no Latvijas Nacionālās bibliotēkas pētniecības pamatvirzieniem⁵, praktiski ar to ikdienā nodarbojas vien daži entuziasti. Katru gadu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes (LU SZF) Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas bakalaura un maģistra grāda ieguvēji aizstāv

Grāmata nākamajām paaudzēm

Par grāmatas moto Dace Cepurīte izvēlējusies pazīstamā grāmatzinātnieka Alekseja Apīņa vārdus: *"Informācijai izplatoties, katrai paaudzei garīgā attīstība vairs nav jāsāk no sākuma, var "pakāpties uz pleciem" iepriekšējai"*¹⁰. Tieši to var teikt arī par Daces Cepurītes pētījumu — grāmata "Cēsu bibliotēka 90 gados" būs lielisks atbalsts Cēsu novada un visas Latvijas bibliotēku vēstures pētniekiem nākotnē.¹¹ Ir pagājis noteikts laikposms, informācija par to ir apkopota un izdota grāmatā. Nākamajām paaudzēm atliek vien darbu turpināt — vākt un glabāt materiālus par turpmākajiem notikumiem, jo uz aizgājušajiem 90 gadiem varēs "pakāpties".

Guntas Romanovskas, Janas Dreimanis
un Māras Jēkabsones foto

¹ Dreimane, Jana. Valsts nozīmes institūcijām — 90: par jubilejas konferenci 2009.gada 24.novembrī Rīgā. *Bibliotēku Pasaule* [tiešsaiste], Nr.49, 2010, 48.–53.lpp. Pieejams: http://www.lnb.lv/lv/bibliotekariem/lzdevumi/pielikumi/biblioteku-pasaule/Dreimane_valsts.pdf

² Plašāka informācija par kolekciju lasāma Lilijas Limanes rakstā "Mazo grāmatīņu valdzinājums: miniatūrgrāmatu vēsture un mūsdienas" žurnāla "Bibliotēku Pasaule" 46.numurā (2009, 75.–81.lpp.). Pieejams: http://www.lnb.lv/lv/bibliotekariem/lzdevumi/pielikumi/biblioteku-pasaule/BP_46.pdf

³ Viens no retajiem publicētajiem pētījumiem bibliotēku automatizācijas laukā ir: Rampāne, Ilga. *Automatizācija Latvijas Universitātes bibliotēkā: kā bija "ALISEs brīnumzemē"*. Rīga: LU Akadēmiskais apg., 2006. 83 lpp.

⁴ Par paraugu var noderēt arī Latvijas Valsts vēstures arhīva jubilejas grāmata — neliels, taču saturiski ietilpīgs un ilustratīvi krāšņs izdevums: *Latvijas Valsts vēstures arhīvs 90 gadskārtās, 1919–2009*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2009. 46, [1] lpp.

⁵ Pētniecība. *Latvijas Nacionālā bibliotēka* [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.lnb.lv/lv/par-lnb/petnieciba/>; Likums "Par Latvijas Nacionālo bibliotēku": [pieņemts 1992.gada 16.decembrī]. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62905>; Bibliotēku attīstības institūts. *Latvijas Nacionālā bibliotēka* [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.lnb.lv/lv/par-lnb/struktura/biblioteku-attistibas-instituts>

⁶ LU SZF Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas studentu noslēguma darbu nosaukumus var meklēt LU SZF tīmekļa vietnē <http://szf.lu.lv/lat/biblioteka/studentu-bakalauramagistra-darbu-saraksts> rodamajā LU noslēguma darbu datubāzē https://lira.lanet.lv/F/?func=find-b-0&local_base=lua02 vai SZF noslēguma darbu sarakstā <https://spreadsheets.google.com/pub?key=tAH3-zYgM7sMpbLEbCPZGw&output=html>, taču pašus darbus var izlasīt vien apmeklējot LU SZF bibliotēku.

⁷ Pieejama: https://lira.lanet.lv/F/F5TIGTLBJ5VSH2FSA7ADMH8VLRO69LXKMKJEBRQLFEMPYPMUU4-43898?func=find-b-0&local_base=nb01

⁸ Daži piemēri: Bibliotēku pirmsākumi Jaunpiebalgas novadā. Sagat. Baiba Logina. *Avīze Piebaldzēniem*, Nr.4, 2010, 8.lpp.; **Kārkluvalka, Ilze**. Negaidiet no jubilāres deviņdesmit raudošas sveces un rūtainu seņeni uz stīvajiem ceļiem. *Talsu Vēstis*, Nr.27, 2010, 6.marts, 5.lpp.; **Liepīņa, Mirdza**. Kalētu bibliotēkai — 100. *Priekules Novada Ziņas*, Nr.9, 2010, [1.]lpp.; **Māls, Inese**. Ventspils bibliotēka astoņdesmit gados. *Ventas Balss*, Nr.47, 2010, 9.marts, 6.lpp.; Preiļu bibliotēkas vēsturē nozīmīgākie gadskaitļi. Sagat. L.Rancāne. *Novadnieks*, Nr.79, 2010, 22.okt., 4.lpp.; **Veismāne, Māra**. Asaru bibliotēka jaunās telpās. *Jūrmalas Ziņas*, Nr.19, 2010, 12.maijs, 3.lpp.; **Pole, Baiba**. Jubilejas reizē, vēstures lappuses pāršķirstot. *Zemgale*, Nr.144, 2009, 5.dec., 5.lpp.; **Tīgere, Laila**. NAA bibliotēkas vēsture — pirmie 17 gadi. *Kadets*, Nr.37, 2009, 21.–26.lpp.

⁹ Piemēram, *Mālpils*. Mālpils: Mālpils pagasta padome, 2005. 576 lpp.; *Labrīt, Staicele!*. Rīga: Jāņa sēta, 1997. 143, [1] lpp.; *Salacgrīva 80*: rakstu krāj. Rīga: [Jūras Vēstis], 2008. 303 lpp.; **Birzniece, Mirdza**. *Aizpute*. Rīga: AGB, [2003]. 208 lpp.

¹⁰ **Apinis, Aleksejs**. *Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19.gadsimta vidum*. Rīga: Liesma, 1991. 221 lpp.

¹¹ 2011.gada 7.oktobrī Rīgas Valsts 2. ģimnāzijā notika *Starptautiskā Luda Bērziņa pedagoga radošo darbu konkursa 2011* laureātu godināšana. Konkursa laureāta nosaukumu par veiksmīgu devumu novadpētniecībā un kultūrvēstures saglabāšanā saņēma Cēsu Vēstures un mākslas muzeja galvenā speciāliste Dace Cepurīte. Liela nozīme šī apbalvojuma saņemšanā bija arī izcilajai grāmatai "Cēsu bibliotēka 90 gados".

Grāmata nebūtu tapusi bez Cēsu Centrālās bibliotēkas direktores Natālijas Kramas (no kreisās) uzņēmības finanšu piesaistē, Novadpētniecības literatūras lasītavas vadītājas Elinas Ozolas kopsavilkuma angļu valodā, direktores vietnieces Guntas Romanovskas organizatoriskās aktivitātes, Cēsu Vēstures un mākslas muzeja speciālistes Daces Cepurītes pētniecības darba un rakstnieces Ainas Kareles literārās redaktūras

vismaz dažus bibliotēku vēsturei un grāmatniecībai vēltītus bakalaura un maģistra darbus, diemžēl vairums no tiem iegulst LU SZF bibliotēkas plauktos un netiek nekur publicēti⁶.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas veidotajā Analītikas datubāzē⁷ rodami raksti gan no valsts mēroga, gan novadu laikrakstiem un žurnāliem, taču — lai gan bibliotēkas ir gana naskas sabiedrisko attiecību veidotājas preses slejās, bibliotēku vēsturei veltīto publikāciju kopumā nav daudz un tās ir fragmentāras⁸. Tradicionāla ir bibliotēkas vēstures sadaļa bibliotēkas tīmekļa vietnē vai neliels atskats uz bibliotēkas veidošanos bibliotēkas aprakstā, ja informācija par bibliotēku ievietota novada vai pagasta tīmekļa vietnē, — diemžēl arī šī informācija mēdz būt saraustīta, vispārīga un nepilnīga. Ieskatu atsevišķu novadu un pagastu bibliotēku vēsturē var gūt izdevumos par attiecīgo novadu vēsturi.⁹ Mazajām bibliotēkām šis ir labs risinājums, kaut apjomīgākos izdevumos bibliotēkas vēstures apraksts, ja nav izdalīts kā atsevišķa nodaļa vai vismaz apakšnodaļa, varētu būt grūti pamanāms un atrodamas.

Bibliotekāri ir čakli novadpētniecības un vēstures vācēji un saudzīgi glabātāji, pat aizrautīgi pētnieki, taču kūtri (ar retiem izņēmumiem) rakstītāji un publicētāji. Cerams, ka Daces Cepurītes pētījums liks Latvijas bibliotēkām sarosīties un tiks laistas klajā plašas un nopietnas publikācijas par Latvijas bibliotēku vēsturi.